

Centrum Badań
nad Uprzedzeniami

Kontakt Polaków z mniejszością romską a mowa nienawiści

Aleksandra Piejka

Aleksandra Świderska

Warszawa, luty 2017

STRESZCZENIE

Niniejszy raport stanowi próbę zbadania relacji między spostrzeganiem mowy nienawiści a kontaktem z Romami oraz ich akceptacją. W tym celu przeanalizowaliśmy dane zebrane na potrzeby ogólnopolskiego sondażu przeprowadzonego w 2014 roku na próbie 1007 dorosłych (powyżej 18 lat) oraz 653 młodych osób (16 – 18 lat).

Otrzymane wyniki pozwoliły stwierdzić, że Polacy znają bardzo niewielu przedstawicieli mniejszości romskiej. Na poziomie deklaracji w większości są w stanie zaakceptować ich w pracy, jednak robią się mniej przychylni, jeżeli relacje z nimi mają mieć bardziej osobisty charakter – prawie połowa twierdzi, że nie zaakceptowałaby małżeństwa członka swojej rodziny z Romem.

Polacy uważają, że antyromskie określenia są obraźliwe i należy ich zakazać. Postrzegana obraźliwość antyromskich wypowiedzi wiąże się z kontaktem z Romami, choć w niewielkim stopniu. Stwierdzono, że częstszy kontakt Polaków z antyromskimi treściami ma związek z mniejszym poparciem dla ich zakazu. Jednocześnie wraz z większą akceptacją dla Romów maleje przyzwolenie dla tego wypowiedzi, w większym stopniu są też one uznawane za obraźliwe.

Przeprowadzone analizy pozwoliły również stwierdzić, że istnieją znaczące różnice między grupami dorosłych i młodzieży. Młodzi ludzie częściej nie znają żadnej osoby romskiego pochodzenia ani nie mają Roma wśród swoich przyjaciół; rzadziej byliby skłonni zaakceptować Roma jako swojego współpracownika lub sąsiada. Ich akceptacja dla przedstawicieli tej mniejszości zmniejsza się, jeżeli oni sami częściej spotykają się z obraźliwymi, antyromskimi treściami.

SUMMARY

The current report aims to explore the links between the perception of hate speech, contact with Romani and their acceptance in everyday relationships. For this purpose, we analyzed data collected within a national opinion poll conducted in 2014 on 1007 adult (18 years old and above) and 653 young Poles (16 to 18 years old).

Results show that Poles know very few members of this minority. Our respondents are willing to accept Romani as co-workers, but they are less tolerant the relationships become more personal – almost half of them state that they would not accept a member of their family marrying a Romani.

Poles generally evaluate anti-Romani expressions as offensive and think that hate speech should be delegalized. Perceived offensiveness of anti-Romani statements is linked to contact with members of the minority, although only to a small extent. More frequent contact with anti-Romani content is related to a lower level of support for the ban on using it. At the same time, higher acceptance for Romani is associated with a lower tolerance for such content and its higher perceived offensiveness.

Results also revealed significant differences between the groups of adults and minors. Young people more often do not know anybody of Romani descent and do not have any Romani friends; they are less willing to accept Romani as their co-worker or a neighbor. Their tolerance for Romani minority decreases with more frequent contact with offensive, anti-Romani content.

Wstęp

Badanie CBOS z 2015 roku dotyczące stosunku Polaków do innych narodów pokazało, że Romowie są mniejszością, której Polacy nie lubią bardziej, niż jakiegokolwiek innej – aż 58% respondentów deklarowało wtedy wobec nich postawy negatywne (CBOS, 2015). Skąd bierze się tak duża niechęć do tej relatywnie niewielkiej grupy (w Polsce mieszka niecałe 20 tys. zadeklarowanych Romów)?

Badania socjologiczne wskazują na ambiwalencję wizerunku Romów w polskiej kulturze – choć przywodzą oni na myśl pojęcia sztuki, zabawy, wolności czy wędrowki, które mają pozytywny wymiar, ostatecznie nie zmienia to negatywnego stosunku większości Polaków do mniejszości romskiej (Górska, 2007). W literaturze i kulturze popularnej można odnaleźć bardziej korzystny, często romantyczny obraz Romów przedstawianych jako artystów, jednak w języku potocznym przeważają stereotypy przedstawiające ich przede wszystkim jako złodziei lub żebraków, brudnych i leniwych, którzy sami zasłużyli sobie na swój los (Chromiec, 2011). Potwierdzają to wyniki sondażu przeprowadzonego przez Centrum Badań nad Uprzedzeniami (Bilewicz, Marchlewska, Soral, Winiewski, 2014). Prezentowana w raporcie z sondażu analiza treści nienawistnych wypowiedzi skierowanych do Romów wykazała, że w 67% z nich pojawiał się stereotyp złodzieja i oszusta.

Z kolei w innym badaniu, analiza 114,366 wpisów internetowych, pochodzących ze źródeł takich jak facebook, blogi, transkrypcje treści z krótkich filmów czy fora internetowe naświetliła jeszcze więcej tematów związanych z nieprzychylną, prześmiewczą bądź wrogą postawą wobec Romów (Troszyński, 2015). Wiele wpisów odnosiło się do braku wiary w możliwość integracji, pojawiały się wśród nich rasistowskie treści oraz żądania uniemożliwienia Romom korzystania z pomocy socjalnej. W raporcie z badania podane zostały także przykłady wyrażenia, przysłów albo żartów, w których słowo „Cygan” pojawiało się jako obelga, synonim złodzieja, biedaka lub dewianta. Problem rozpowszechnienia negatywnego stereotypu Roma w codziennych wypowiedziach i mediach, zwłaszcza w

internecie, wydaje się być tym poważniejszy, że większość Polaków nie ma bezpośredniej styczności z mniejszością romską - 78% Polaków nie zna osobiście żadnych Romów, 88% nie ma ich w grupie przyjaciół (Stefaniak, Witkowska, 2013)

Niniejszy raport opiera się na danych zebranych w ramach ogólnopolskiego sondażu przeprowadzonego przez Centrum Badań nad Uprzedzeniami we współpracy z Fundacją im. Stefana Batorego w 2014 roku. W sondażu przebadano dwie reprezentatywne grupy Polaków: osoby dorosłe (powyżej 18 roku życia) i młodzież (w wieku od 16 do 18 lat). Celem poniższych analiz jest lepsze zrozumienie związków między kontaktem dorosłych i młodzieży z mniejszością romską oraz ekspozycją na obraźliwe określenia, wypowiedzi czy opisy dotyczące Romów. Poszukamy odpowiedzi na następujące pytania:

- 1) Czy kontakt z przedstawicielami mniejszości romskiej wiąże się z ocenami obraźliwości mowy nienawiści skierowanej w ich stronę oraz z poparciem dla zakazu używania anytromskich stwierdzeń?
- 2) Czy częstość ekspozycji na mowę nienawiści dotyczącą Romów jest związana z akceptacją Romów w przestrzeni społecznej?

Czy Polacy mają kontakt z Romami?

Przed przystąpieniem do analizy związku pomiędzy kontaktem z Romami i spostrzeganiem mowy nienawiści do nich skierowanej sprawdzono, w jakim stopniu dorośli i młodzi respondenci znają reprezentantów mniejszości romskiej. W tym celu poprosiliśmy o odpowiedź na trzy pytania:

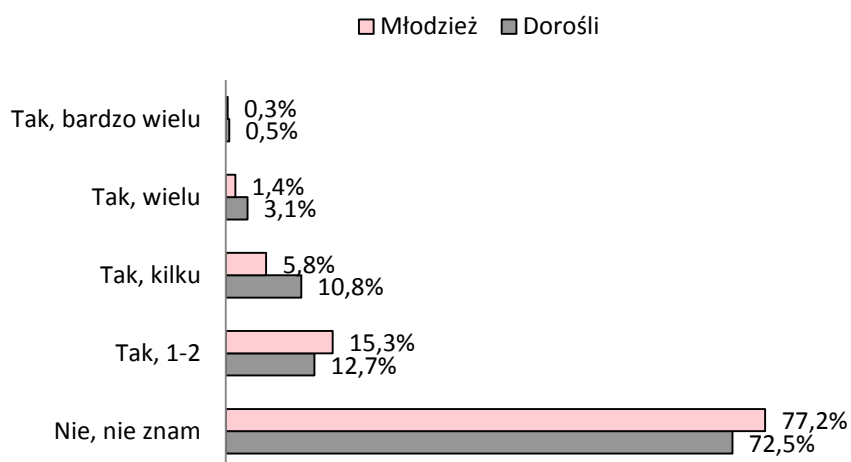
-
- 1) Czy zna Pan(i) osobiście Romów?
 - 2) Czy ktoś z Pana(i) bliskich zna osobiście Romów?
-

3) Czy wśród Pana(i) najbliższych przyjaciół jest Rom?

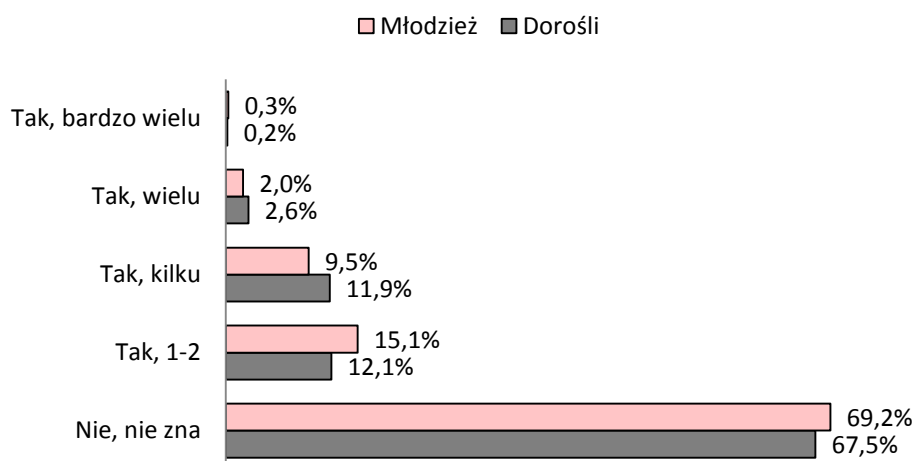
Respondenci udzielali odpowiedzi na skali od 1 („Nie, nie znam”) do 5 („Tak, bardzo wielu”).

Poniżej przedstawiono rozkłady odpowiedzi na każde z pytań (Rycina 1).

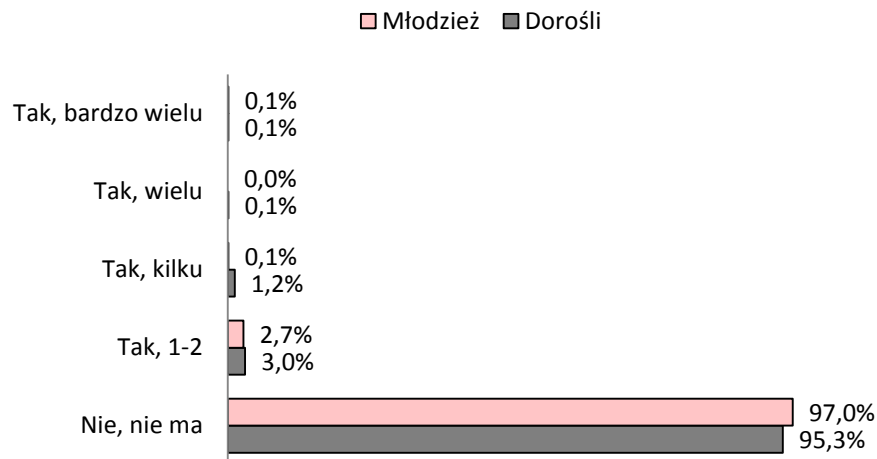
1) Czy zna Pan(i) osobiście Romów?

2) Czy ktoś z Pana(i) bliskich zna osobiście Romów?

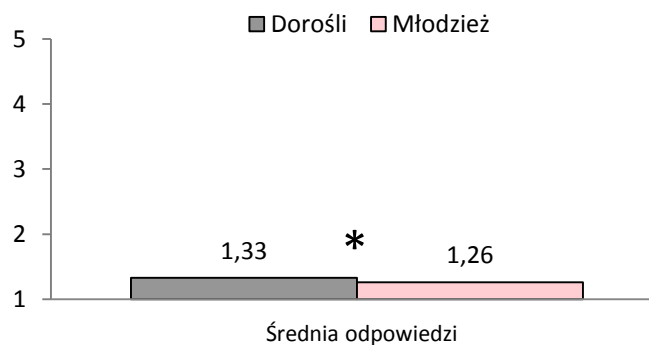

3) Czy wśród Pana(i) najbliższych przyjaciół jest Rom?

Rycina 1. Rozkłady odpowiedzi na trzy pytania o kontakt z przedstawicielami mniejszości romskiej.

Odpowiedzi na wszystkie pytania uśredniono i porównano, żeby sprawdzić, czy grupy osób dorosłych i młodych różnią się między sobą pod względem kontaktu z Romami. Wyniki przedstawione zostały na Rycinie 2:

Rycina 2. Uśrednione odpowiedzi na pytanie o kontakt w grupach osób dorosłych i młodzieży. Statystycznie istotną różnicę oznaczono *.

Na Rycinie 2 widać, że poziom kontaktu z mniejszością romską jest niski w obu grupach. Okazuje się jednak, że istotnie więcej osób dorosłych niż młodych ma kontakt z przedstawicielami mniejszości romskiej.

Na podstawie otrzymanych wyników stwierdzono, że znaczna część Polaków nie ma osobistego kontaktu z Romami i nie zna prawie nikogo, kto utrzymywałby taki kontakt, a nawiązywanie bliższych relacji z przedstawicielami tej mniejszości jest rzadkością. Tendencja ta jest widoczna zwłaszcza w grupie młodych ludzi, którzy rzadziej niż dorośli znają Romów i mają wśród nich mniej przyjaciół.

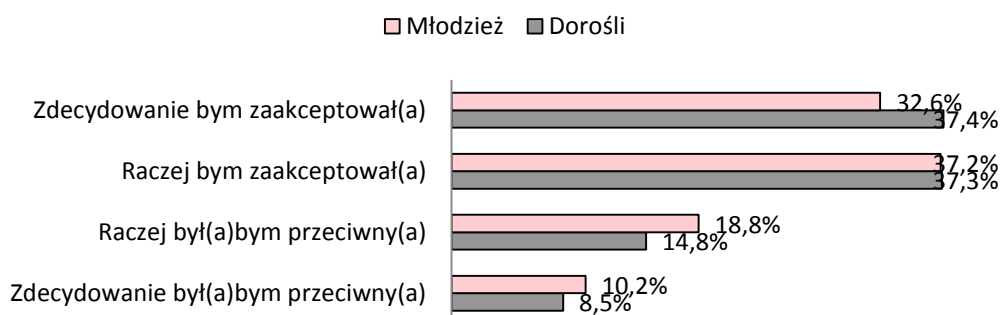
Czy Polacy akceptują Romów w różnych sferach życia?

Jak wykazały analizy w poprzedniej części raportu, niewielu Polaków ma jakikolwiek kontakt z członkami mniejszości romskiej. Dodatkowo interesowały nas postawy Polaków wobec ewentualnej możliwości wchodzenia w różne relacje z Romami w codziennym życiu. Uczestnikom sondażu zadano trzy pytania o to, na ile skłonni byliby zaakceptować Romów w swoim otoczeniu. Pytania odnosiły się do różnych sfer codziennego funkcjonowania: pracy, sąsiedztwa i życia rodzinnego. Każda z tych trzech przestrzeni życiowych charakteryzuje się innym poziomem prywatności, co umożliwia sprawdzenie, jak „blisko” Polacy są skłonni dopuścić do siebie Romów. Pytania, które zadano w badaniu brzmiały następująco:

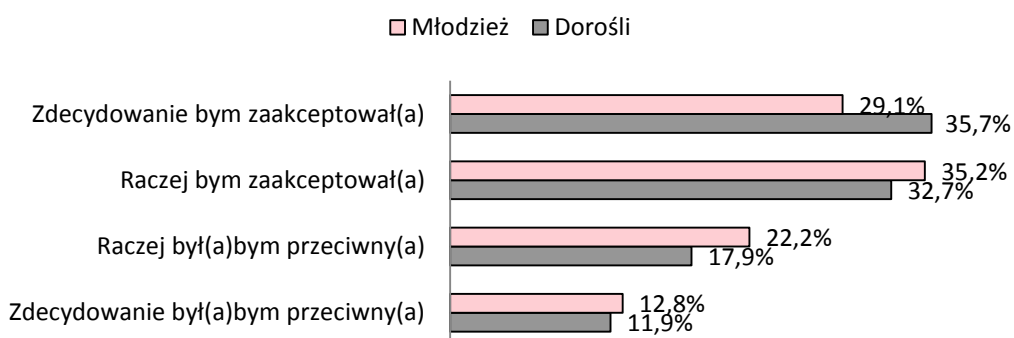
-
- 1) Proszę powiedzieć, czy zaakceptował(a)by Pan(i), aby w Pana(i) miejscu pracy zatrudniony był Rom, czy też był(a)by Pan(i) temu przeciwny(a)?
 - 2) Proszę powiedzieć, czy zaakceptował(a)by Pan(i) Roma jako sąsiada, czy też był(a)by Pan(i) temu przeciwny(a)?
 - 3) Proszę powiedzieć, czy zaakceptował(a)by Pan(i) małżeństwo członka Pana(i) rodziny z Romem, czy też był(a)by Pan(i) temu przeciwny(a)?
-

Rozkłady odpowiedzi na każde z pytań zostały przedstawione na Ryc. 3:

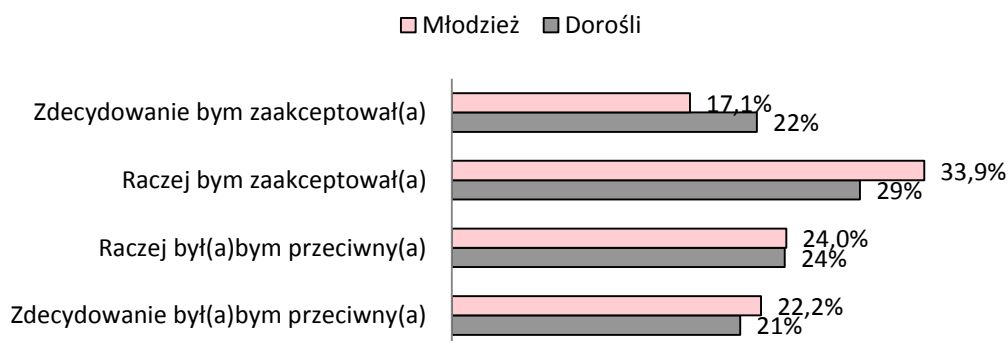
1) Czy zaakceptował(a)by Pan(i), aby w Pana(i) miejscu pracy zatrudniony był Rom?

2) Czy zaakceptował(a)by Pan(i) Roma jako sąsiada?

3) Czy zaakceptował(a)by Pan(i) małżeństwo członka Pana(i) rodziny z Romem?

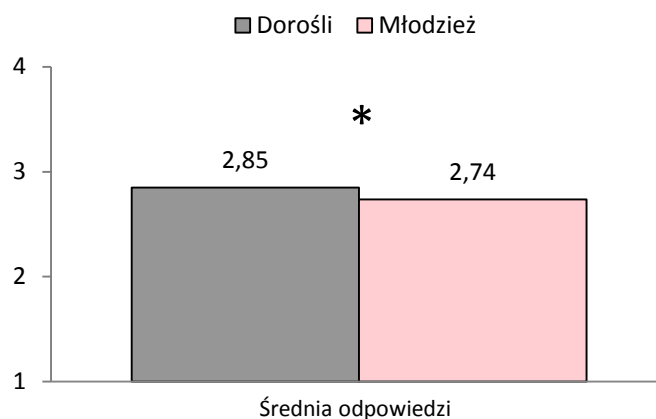
Rycina 3. Rozkłady odpowiedzi na pytania o akceptację Romów w różnych sferach funkcjonowania społecznego.

Jak widać na Rycinie 3, zarówno wśród młodzieży, jak i dorosłych, odpowiedzi wyrażające akceptację przeważały nad sprzeciwem. O ile jednak w pytaniu o przyzwolenie na obecność Roma w pracy około 70% respondentów stwierdziło, że zaakceptowałoby taką sytuację, a tylko 10% było jej zdecydowanie przeciwnych, w kolejnych pytaniach różnica między odpowiedziami zmniejszała się. Roma jako sąsiada zaakceptowałoby około 64% Polaków, a 13% byłoby temu przeciwnych. Natomiast jedynie nieco ponad 50% osób zgodziłoby się na ślub Roma z członkiem rodziny, a 46% (z czego aż 22% zdecydowanie) nie chciałoby się na to zgodzić.

Opisane wyniki pokazują, że Polacy są w większości gotowi przyzwolić na obecność przedstawicieli mniejszości romskiej w swojej przestrzeni, jeżeli nie jest ona prywatna. W sytuacjach bardziej osobistych, związanych z mieszkaniem, a przede wszystkim życiem rodzinnym zwiększa się liczba osób, które deklarują, że nie zaakceptowałyby Romów.

Aby móc zobaczyć różnicę w postawach młodzieży i dorosłych, odpowiedzi uśredniono i porównano ze sobą. Wyniki pokazały, że osoby młode znacząco częściej niż dorośli nie

chciałyby zaakceptować Roma w różnych sferach swojego życia (patrz Ryc. 4). Okazuje się więc, że młodzi ludzie nie tylko rzadziej niż dorośli mają kontakt z mniejszością romską, ale również są mniej skłonni ten kontakt podejmować.

Rycina 4. Uśrednione odpowiedzi na pytanie o akceptację w grupach osób dorosłych i młodzieży. Statystycznie istotną różnicę oznaczono *.

Kontakt i akceptacja Romów a postawy wobec antyromskiej mowy nienawiści

Kontakt z daną grupą może prowadzić do zmniejszenia uprzedzeń i tym samym bardziej pozytywnego stosunku do jej przedstawicieli (Pettigrew, Tropp, 2000). Czy wpływa on też na

postrzeganie mowy nienawiści adresowanej do tej grupy? Można przypuszczać, że istnieje związek między znajomością grupy i tolerancją dla krzywdzących ją treści.

Jednocześnie, jak wynika z wcześniej przytoczonych wyników, antyromskie wypowiedzi są obecne w życiu Polaków częściej, niż sami Romowie. Możliwe więc, że to głównie one będą kształtować spostrzeganie tej mniejszości. Obraz Romów wyłaniający się z negatywnych stereotypów jest bardzo niekorzystny: w większości przypadków jest to obraz nieprzyjaznego, cwane go złodzieja. Częste konfrontowanie się z takim wizerunkiem może doprowadzić do tego, że zostanie on uznany za adekwatne przedstawienie rzeczywistości.

W omawianym sondażu przedstawiono respondentom trzy przykłady antyromskich wypowiedzi, a następnie poproszono o ocenę, na ile są one obraźliwe i czy powinny być zakazane:

-
- 1) A sam nadal uważam, że Cyganie to złodzieje i brudasy, to członkowie mafii i przestępczości zorganizowanej w zakresie kradzieży i żebrania.
 - 2) U nas takie złodziejstwo to jednak jakieś odstępstwo od reguły, u cyganów to norma.
 - 3) Cygan to złodziej i tak już zostanie.
-

W odpowiedzi na pytanie o zakaz respondenci mogli wybierać odpowiedzi między 1 („Zdecydowanie dozwolone”) a 7 („Zdecydowanie zakazane”). W pytaniu o obraźliwość 1 oznaczało „Zdecydowanie obraźliwe”, a 7 - „Zdecydowanie nieobraźliwe”, jednak dla przejrzystości w dalszych analizach skalę tę odwrócono w taki sposób, że wysokie wyniki oznaczały wyższy postrzegany poziom obraźliwości, podobnie jak w poprzednim pytaniu wyższe wyniki oznaczały większe poparcie dla zakazu. Odpowiedzi dorosłych i młodych Polaków na każde pytanie uśredniono, a następnie porównano odpowiedzi obu grup respondentów. Okazało się, że nie ma istotnych różnic między dorosłymi i młodymi ludźmi w kwestii postrzegania antyromskich wypowiedzi. Znaczna część obu grup uznała mowę nienawiści skierowaną przeciwko Romom za obraźliwą i byłaby skłonna jej zakazać.

Następnie sprawdziliśmy związek ocen obraźliwości i poparcia zakazu mowy nienawiści z kontaktem, jaki respondenci nawiązują z Romami. Przetestowaliśmy także, czy deklarowana przez respondentów akceptacja Romów w codziennych relacjach wiąże się z postawami wobec antyromskiej mowy nienawiści.

Dodatkowo przeprowadziliśmy analizę mającą na celu zbadanie związku między tym, jak często Polacy spotykają się z antyromskimi wypowiedziami a ich oceną tego typu wypowiedzi. Jak zostało wcześniej powiedziane, wielokrotny kontakt z obraźliwymi stereotypami może doprowadzić do normalizacji ich treści, a nawet przyswojenia ich jako własnego poglądu. Jeżeli często spotykamy się z daną opinią, zwłaszcza kiedy jest ona powtarzana przez dużą liczbę osób, prawdopodobieństwo przejęcia tej opinii zwiększa się (Latané, 1981). Wyniki analiz zostały przedstawione w Tabeli 1.

Tabela 1

Związki między postrzeganą obraźliwością antyromskiej mowy nienawiści i poparciem dla jej zakazu a kontaktem z Romami, akceptacją Romów i kontaktem z antyromskimi wypowiedziami. Związki istotne statystycznie oznaczono *

	Kontakt z Romami		Akceptacja Romów		Kontakt z antyromskimi wypowiedziami	
	Dorośli	Młodzież	Dorośli	Młodzież	Dorośli	Młodzież
Postrzegana obraźliwość	-0,10*	-0,10*	0,32*	0,40*	-0,02	-0,06
Poparcie zakazu	0,00	-0,08*	0,33*	0,46*	-0,16*	-0,15*

Wyniki pozwalają stwierdzić, że w obu grupach istnieje nikły związek między postrzeganiem antyromskich wypowiedzi jako obraźliwych i kontaktem z Romami. W grupie młodzieży widoczny jest dodatkowo związek między kontaktem i zmniejszeniem poparcia zakazu dla

antyromskiej mowy nienawiści. Należy jednak zaznaczyć, że wykazane zależności są bardzo niewielkie.

Oprócz tego w obu grupach można zaobserwować słabą, negatywną korelację między ekspozycją na mowę nienawiści i chęcią jej zakazu. Oznacza to, że wraz z częstszym kontaktem z antyromskimi wypowiedziami nieznacznie rośnie przyzwolenie na to, żeby wypowiedzi te pozostały dozwolone.

Wykazano również, że zarówno w grupie osób młodych, jak i dorosłych istnieje związek między akceptacją Romów i postawami wobec mowy nienawiści skierowanej przeciwko nim. Im większa akceptacja dla przedstawicieli mniejszości romskiej, tym bardziej antyromskie wypowiedzi uznawane są za obraźliwe i tym większe poparcie dla ich zakazu. Zależność ta jest silniejsza w grupie młodzieży.

Bibliografia

- Bilewicz, M., Marchlewska, M., Soral, W., Winiewski, M. (2014). *Mowa nienawiści. Raport z badań sondażowych*. Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (2015). *Internauci: Komunikat z badań, Nr 90*. Pobrano z: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_090_15.PDF
- Chromiec, E. (2011). Społeczność romska w Polsce a szanse integracji społecznej. Pobrano z: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/38627/005.pdf>
- Górska, A. (2007). Konstruowanie stereotypu Roma. W: M. Głowacka-Grajner i E. Nowicka (red.), *Jak się dzielimy i co nas łączy? Przemiany wartości i więzi we współczesnym społeczeństwie* (s. 179-186). Kraków: Zakład Wydawniczy „Nomos”.
- Latané, B. (1981). The psychology of social impact. *American Psychologist*, 36(4), 343-356,.
- Pettigrew, T. F., Tropp, L. R. (2000). Does intergroup contact reduce prejudice? Recent meta-analytic findings. W: S. Oskamp (red.), *Reducing prejudice and discrimination* (s. 93-114). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Stefaniak, A., Witkowska, M. (2015). Społeczne kontakty Polaków, czyli czy znamy ludzi innych niż my sami i czy chcemy ich poznawać?. W: A. Stefaniak, M. Bilewicz i M. Winiewski (red.), *Uprzedzenia w Polsce* (s. 105-130). Warszawa: Liberi Libri.
- Troszyński, M. (2015). *Opinie o Romach w polskim internecie*. Pobrano z: <http://siectolerancji.pl/sites/default/files/Romowie2015.pdf>